

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๒

จิตที่อยู่ในวงล้อมของกิเลส

การปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนาในเบื้องต้น ยังไม่ปรากฏผลอย่างใดที่จะให้เป็นความดูดีมีพอใจ จิตใจย่อมหาที่ยึดที่เกาะในสิ่งที่ตนมุ่งหวังไม่ได้ ดังที่ท่านสอนว่าจิตเป็นสมาธิ จิตเป็นปัญญา จิตเป็นวิมุตติหลุดพ้น มันก็มีแต่สัญญาอารมณ์เต็มไปหมด คือความคาดความหมายดันเตอภายในจิตนั้นแล ไม่ว่าจะสมาธิความสงบเย็น เห็นจะเป็นอย่างนั้น ปัญญาเห็นจะเป็นอย่างนี้ ตลอดวิมุตติความหลุดพ้นของจิตที่เป็นจิตบริสุทธิ์ล้วน ๆ คงจะเป็นอย่างนั้น

เรื่องทีกล่าวมาเหล่านี้ เป็นเรื่องที่ฝังจมอยู่ภายในจิตใจของสัตว์ของบุคคลทุกรายไป ไม่ให้คาดไม่ได้ เป็นคู่เคียงกันกับความอยากรู้อยากเห็น ต้องคาดไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นความคาดแม้จะไม่มีผลปรากฏอย่างไรก็ตาม แต่ก็พอใจคาดพอใจดันเตอนี้เป็นธรรมดาของจิตที่ยังไม่เคยรู้เคยเห็นความจริง ที่ท่านแสดงไว้ในพุทธศาสนาของเราทั้งหมด ไม่พ้นที่จะคาดคะเนดันเตอไปได้ เพราะใจนี้อยู่กับอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในขันธเป็นภาคพื้น เช่น รูปร่างก็ยึดไว้หมดว่าเป็นกายของเรา เวทนา ความสุขทุกข์เฉย ๆ ทั้งทางกายทางใจ ก็ยึดไว้ว่าเป็นสุขเป็นทุกข์เวทนาของเราเป็นเรา สัญญา ก็เหมือนกัน ความจำได้หมายรู้มีแต่เรื่องของเราเข้าไปแทรก ๆ ทั้งนั้น เพราะธรรมชาติที่จะดึงดูหรือผลักดันจิตใจให้ออกคาด ออกยึดออกสำคัญมั่นหมายนั้น มีอยู่ภายในจิตใจเป็นพื้นอยู่แล้ว สังขารวิญญูณก็แบบเดียวกัน

สิ่งนี้แลเป็นสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นอยู่อย่างลึกลับในเวลายังไม่เข้าใจ ในเวลายังไม่รู้ ในเวลาจะยังงอนกันไม่ได้ แยกกันไม่ได้ตามหลักธรรมชาติที่ธรรมท่านสอนไว้ สิ่งเหล่านี้จึงปิดบังไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ในบรรดาความจริงทั้งหลายจะไม่ยอมรับ เพราะผู้ที่เป็นใหญ่ฝังอยู่ภายในจิตใจนั้นไม่ใช่ของจริง คือของปลอมมันแผ่อำนาจปกคลุมไปหมด ไม่ว่าจะกิริยาอาการอันใดของจิตที่แสดงออก ส่วนมากอยากจะพูดว่า ร้อยทั้งร้อยเป็นเรื่องของความบังการของธรรมชาตินั้น ผลักดันให้แสดงออกไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ เพราะฉะนั้นอารมณ์เหล่านั้นจึงกลับกลายเป็นมาละเคล้ากัน กับว่าเราว่าของเราไปเช่นเดียวกับธาตุกับขันธของเราแล้ว

ไม่เช่นนั้นธรรมะซึ่งเป็นของเลิศของประเสริฐ ปราชณฺ์ทั้งหลายไม่เคยแสดง แยกแยะผิดกันไปแม้แต่น้อยเลย ทำไมผู้ปฏิบัติจึงไม่รู้ไม่เห็นในสิ่งที่ท่านแสดงไว้นั้น ก็เพราะสิ่งที่จะไม่ให้รู้ให้เห็น มันคอยปิดคอยบังคอยกั้นคอยกีดคอยขวางอยู่ตลอดเวลา ของอาการแห่งจิตที่เคลื่อนไหวออกไป ซึ่งการเคลื่อนไหวนั้นก็ออกไปเพราะอำนาจของมันอีก เมื่อเป็นเช่นนั้นจะให้เราารู้ได้เห็นความจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้อย่างไร

การปฏิบัติธรรมที่ว่า เป็นของยาก ก็เพราะสิ่งเหล่านี้แลเป็นผู้ปิดผู้บังความจริงทั้งหลายไว้ แล้วเอาความจอมปลอมเข้าไปทาบไปปกคลุมไว้เสียหมด ความจริงเลยอยู่ภายในอยู่ใต้อำนาจของมัน จึงมีตั้งแต่ความจอมปลอมเข้าแทรกเข้าสิงเข้าบังการเข้าทำงานไปเสียหมด อย่างตาเห็นรูป ถ้าตามหลักความจริงแล้วรูปก็เป็นรูป เราพิจารณาแยกแยะเพื่อจะให้เห็นความจริง ก็เช่นรูปหญิงรูปชาย เป็นรูปมาจากอินทร์พรหมที่ ไหน ก็เป็นรูปมาจากธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ เรายังของเราเองที่อยู่กับเรากับความรู้แท้ๆ ซึ่งควรจะรู้กันมันยังไม่รู้ มันยังรู้ไปแบบปลอมๆ ถ้าไม่ปลอมแล้วจะว่าชั้นที่ ๕ นี้เป็นเราเป็นของเราไปไม่ได้ ในตอนนี้เรามีโอกาสทราบได้เมื่อผ่านสิ่งเหล่านี้ไปแล้ว อย่างไรก็ตามก็เกาะกันไม่ติด จะบังคับให้เป็นดังที่เคยเป็นว่าธาตุว่าชั้นเหล่านี้ เป็นเราเป็นของเรา นั้น เป็นไปไม่ได้ในจิตที่เข้าขั้นอฐานะ คือความเป็นไปไม่ได้แล้ว นั่นเรียกว่าจิตทรงธรรมชาติของตัวไว้

เช่น พระอรหันต์ท่านจะทำอย่างไรให้ท่านติด จะทำอย่างไรให้ท่านยึด ทั้ง ๆ ที่ท่านเคยยึดมาตั้งแต่สมัยที่กิเลสมันรุ่มล่อมให้ยึด ท่านก็ยึดท่านยอมยึด แต่เวลาพิจารณาคลี่คลายกันเข้าสู่หลักความจริงแล้ว ปล่อยวางไปตามหลักความจริงแห่งธรรมที่ท่านแสดงไว้จนตลอดทั่วถึงหรือรอบไปหมด ทั้งส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด สิ่งทั้งหลายที่กล่าวมาว่า ส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียดของธาตุของชั้นนี้ จึงไม่สามารถซึมซาบธรรมชาติคือความรู้ที่บริสุทธิ์นั้นได้ ธรรมชาตินั้นก็ใช่อฐานะของตัวเองไม่ขึ้นกับสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งแต่ก่อนเคยขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ให้สิ่งเหล่านี้เป็นผู้บังการเสียทุกแง่ทุกมุม จนหาทางกระดิกโดยความเป็นอิสระของตัวเองแม้ขณะหนึ่งไม่ได้ ถ้าธรรมชาติที่เป็นเจ้าอำนาจนี้ไม่บังการเสียยับเขยื้อนตัวเองไม่ออก นี่ในขั้นเริ่มแรกเป็นอย่างนั้น

การปฏิบัติธรรมที่ท่านว่าเป็นของเลิศ สิ่งที่ไม่เลิศมันไปครอบไว้เสียปิดไว้เสีย หุ้มห่อไว้อย่างมิดชิดเสีย เลิศขนาดไหนเราก็มองไม่เห็น เพราะสิ่งที่ไม่เลิศแต่เป็นความนิยมของเจ้ามหาอำนาจ มันเสกสรรว่าเป็นของเลิศเป็นของดี เราก็ติดพันไปตามอันนั้น

เสีย อย่างศาสนธรรมหรือว่าความดีทั้งหลาย หรือว่าธรรมทั้งหลายของพระพุทธเจ้า นั่น ถ้าเราจะพูดให้ตรงไปตรงมา ตามหลักความจริงแห่งสิ่งที่เป็นอยู่มีอยู่ทั้งหลายแล้ว ตลาดแห่งมรรคผลนิพพานกับตลาดแห่งวัฏจักรวัฏจัต มีสินค้าเกื่อนอยู่ด้วยกันนั้นแล ไม่มีอะไรบกพร่อง

เอ้า ถ้าพูดเรื่องความดี จะเอาดีขนาดไหนตั้งแต่ดีพื้น ๆ มองดูในตลาดเต็มไปหมดตั้งแต่ความดีเป็นพื้น ๆ แล้วมองดูความดีแห่งธรรมทั้งหลายขยับขึ้นไปก็เต็มไปหมด ขึ้นสูงขนาดไหนก็เต็มไปหมดตั้งแต่อรรถแต่ธรรมตั้งแต่มรรคผลนิพพาน จนกระทั่งวิมุตติหลุดพ้น เต็มอยู่ในตลาดนั้นหมดไม่มีสิ่งใดบกพร่องเลย แต่ทำไมจิตมันถึงไม่ยึดถึงไม่ไปติดใจในสิ่งเหล่านั้น

ที่นี้พูดถึงเรื่องว่าสมบัติของวัฏจักรวัฏจัตคือสมมุติทั้งหลาย ที่จิตได้เคยคลุกเคล้ากันมากก็ปกี่กัลปนั้นมันก็มีอยู่เต็มด้วยกัน ถ้าจะเทียบกันแล้วความมีมากแห่งมรรคผลนิพพานของพระพุทธเจ้า กับความมีมากแห่งสมบัติของสมมุติที่ธรรมชาติอันนี้เสกสรรปั้นยอขึ้นมานั้น มีอยู่ในฉากเดียวกัน มีเพียงพอเช่นเดียวกันหมด ไม่มีสิ่งใดบกพร่องว่ามีจำนวนน้อยต่างกัน แต่เวลาให้จิตของเราไปยึด จะไปยึดตั้งแต่สิ่งที่เป็นกิเลสทั้งมวล ๆ ไม่ว่าส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด จะไปเกาะติด ๆ ที่ตรงนั้นทั้งนั้น มองหาสาระอันสำคัญของธรรมทั้งหลาย ตั้งแต่ธรรมชั้นพื้น ๆ ความดีพื้น ๆ นั้น จนกระทั่งถึงมรรคผลนิพพานไม่เห็นเลย เพราะอะไร ก็เพราะสิ่งจอมปลอมที่กิเลสทั้งหลายมันเสกสรรปั้นยอเอาไว้ปิดกันไว้หมด จิตใจจึงดูตุ่มมาทางนี้

นั่นแหละที่ว่า การชำระกิเลสเป็นของยาก เพราะกิเลสอยู่กับตัวตลอดเวลา ทำงานอยู่กับหัวใจเราตลอดเวลา ไม่มีการละเว้นเลย นอกจากหลับสนิทเท่านั้น ส่วนธรรมนั้นได้ทำเป็นบางกาลบางเวลา เมื่อยังไม่ถึงขั้นที่จะทำตลอดกาลหรือ อภิกัลปิ เช่นเดียวกับกิเลสทำงานบนหัวใจเรา ธรรมะจึงต้องมีกาลมีเวลาที่จะได้โอกาสทำบ้าง หรืออย่างหนึ่งไม่ค่อยมีโอกาส อย่างหนึ่งไม่มีโอกาส เกิดขึ้นมาตายทิ้งเปล่า ๆ ไม่ได้บำเพ็ญคุณงามความดี พอที่จะเป็นสมบัติอันมีค่าเข้าสู่ใจของตนเลย อย่างนี้ก็มิใช่ นี่เพราะอำนาจเครื่องดึงดูดยู่ภายในจิตใจนั้นมันอยู่กับใจเสียเอง จึงไม่มีกาลสถานที่เวล่ำเวลาที่มันจะทำงานไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องมีการปิดการหุ้มห่อหรือว่าปิดบังอยู่ตลอดเวลาไม่เคยละเว้นเลย

และผู้ที่จะมองดูอรรถธรรมทั้ง ๆ ที่กิเลสปิดอยู่นั้นจะเห็นได้อย่างไร สมาริก็เห็นไม่ได้ ปัญญาก็เห็นไม่ได้ วิมุตติหลุดพ้นก็เห็นไม่ได้ จึงต้องมีแต่สิ่งเหล่านี้เป็นเรือน

อยู่เรือนเป็นเรือนตาย เรือนวัฏจักรวัฏจิตหมุนไปเวียนมาอยู่อย่างนี้ด้วยสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น ธรรมหรือความดีทั้งหลายเข้าเคลือบแฝงไม่ได้ หรือเข้ายื้อแย่งแข่งดีกันไม่ได้ เพราะยังไม่มีกำลังพอ จึงต้องปล่อยให้ธรรมชาตินี้ทำงานตลอดไปตลอดมา ดังที่เราๆ ท่านๆ เห็นอยู่เวลานี้

เราอย่าดูจิตคนอื่น ให้ดูจิตของเราที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในความคิดความปรุงความสำคัญมั่นหมายนี้ มันเคยเบื่ออะไรบ้างมีไหม ไม่เคยมี คิดปรุงวันยังค่ำเพลนคิดวันยังค่ำ ไม่เคยเบื่อความคิดความปรุงของตนเลย สำคัญมั่นหมายอันใดกับอารมณ์ใดก็ตาม ขึ้นชื่อว่าเป็นกิเลสแล้ว มันพอกพองใจหมุนตัวกันอยู่ทั้งวันทั้งคืน เพราะฉะนั้นการเกิดการตายจึงไม่มีคำว่าแก่คำว่าชราคร่ำคร่า จะต้องเกิดมีตายไปเรื่อยอย่างนี้ เพราะธรรมชาติกิเลสอันนี้ไม่เคยมีคำว่าชราคร่ำคร่าลงไป แม้กฎ อนิจจัง ของธรรมท่านว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงไม่แน่นอน ถือเป็นตัวของตัวไม่ได้ แต่เรื่องของกิเลสจะแปรก็แปรไปเพื่อกิเลส เป็นทุกข์ก็เพราะกิเลสเป็นผู้บีบให้ เป็นทุกข์ อนัตตา ก็กิเลสเป็นผู้เสกสรรปั้นยอว่าเราว่าของเราเอาเสียอย่างดื้อๆ ด้านๆ ที่ให้เราได้เชื่อได้เห็นอยู่ ทั้งๆ ที่ธรรมพระพุทธเจ้าประกาศกังวานอยู่นั้นแล นี่ในเวลาจิตของเรายังไม่สามารถมันเป็นได้อย่างนี้ ดูหัวใจเรากี่รู้

เวลาฝึกหัดจิตใจเบื้องต้น พยายามจะทำภาวนาให้จิตมีความสงบ ทั้งๆ ที่มีครูมีอาจารย์มีตำรับตำราบอกสอนไว้แล้วก็ตาม แต่เวลาเข้าสู่สงครามคือขึ้นเวที ได้แก่การประกอบความพากเพียร จะเป็นทำนั่งทำยืนทำเดินก็ตาม ซึ่งเป็นท่าแห่งความเพียรที่เราได้ตั้งเอาไว้เพื่อชำระกิเลส มันจะล้มเหลวไปๆ เพราะถูกกิเลสบีบบังคับ ถูกกิเลสเตะถูกกิเลสยัน ให้เหลวแหลกแตกกระจายยึดหลักเกณฑ์ไม่ได้ เช่น ให้ภาวนาคำว่าพุทโธ ๑ นี้ไม่กี่วินาที เราไม่อยากจะพูดถึงนาทีเดียว ก็ถูกกิเลสลัดปิดทิ้งลงไปเสีย เหลือตั้งแต่ความเผลอสติอันเป็นเรื่องของกิเลสทำงาน แล้วจุดลากจิตใจของเราไปสู่อารมณ์นั้นสู่อารมณ์นี้ ทั้งๆ ที่เราอยู่ในท่าแห่งการประกอบความเพียร หรือทำรบกับกิเลสนั้นแล เราก็ไม่มีโอกาสที่จะทราบได้ จิตของเราจึงหาความสงบไม่ได้

เพราะคำว่าความเผลอเรานั้น ไม่ใช่เป็นทางให้เดินเพื่อความสงบของใจ แต่เป็นทางให้เดินไปเพื่อความฟุ้งซ่าน เพราะกิเลสผลักดันหรือจุดลากให้ไปต่างหาก เมื่อเป็นเช่นนั้นการเผลอก็เผลออยู่ไม่หยุดไม่ถอย ทั้งๆ ที่เราก็กวณอยู่เช่นนั้นแล ตามความเข้าใจของเรา แต่จิตหาความสงบไม่ได้เพราะเหตุไร ก็มางในเจ้าของ งงอะไร ถ้าจะให้ความรู้เหนือกว่านั้นขึ้นไปก็คือว่า เพราะเผลอสตินั่นเอง ถ้าสติได้ตั้งกัน

ตามจุดที่หมาย เช่น เรากำหนดพุทโธ นี่ในขั้นเริ่มแรก หรือจะกำหนดอานาปานสติ ลมหายใจเข้าออก ก็ให้ตั้งความรู้ลงที่จุดแห่งลมหายใจ ความรู้ที่เรียกว่าใจ และมีสติรับ ทราบให้เด่นชัดขึ้นในความรู้นั้นอยู่ตลอดเวลาแล้ว จิตไม่มีโอกาสที่จะเผลอเผลอไปที่ไหนได้ มีธรรมชาติเป็นเครื่องผูกมัดจิตใจด้วยสติอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตนั้นจะสงบตัว ๆ เข้ามา แล้ว กลายเป็นความสงบขึ้นที่ใจ

เมื่อใจเริ่มสงบเข้ามาเท่านั้น เราก็เห็นความสุขความสบาย และเห็นคุณค่าแห่ง ความสงบ ว่าเป็นผลแห่งความสบายขึ้นมา ในขณะที่เดียวกันเราก็เห็นโทษแห่งความฟุ้ง ซ่าน ที่ถูกกิเลสผลักดันไปตันไปหรือหลุดลากไปในเวลาเดียวกัน แล้วเราก็มีความเข้มงวด กวดขันที่จะทำจิตของเราให้ยิ่งกว่านี้ขึ้นไปด้วยความมีสติ อย่างนี้เรามีทางที่จะทราบได้ นี่ในขั้นเริ่มแรกยกอย่างนี้

ผู้ปฏิบัติเท่านั้นที่จะทราบได้ว่ายากหรือง่าย ลำบากลำบากขนาดไหน เป็นกาล เป็นเวลาเป็นสถานที่ที่จะให้จับกันได้ เช่นเวลาใดจิตสงบไม่ได้เลย เวลานั้นก็หาความ สบายไม่ได้ เวลาใดที่จิตมีความสงบแนวแน่ลงได้ เวลานั้นความสบายความแปลก ประหลาดก็ปรากฏขึ้นที่ใจของตัวเอง ทั้งสองนี้เป็นสักขีพยานให้เห็นได้ชัดว่า ฝ่ายที่ เป็นโทษคือความฟุ้งซ่านรำคาญ ทำให้เกิดความทุกข์ความทรมานก็ทราบได้ ฝ่ายเป็น คุณคือเป็นสุขเพราะความสงบของใจ ไม่ส่ายแสไปหาอารมณ์ที่เป็นพิษเราก็ทราบได้ จากหัวใจของเราผู้สัมผัสสัมผัสพันธ์หรือผู้ปรากฏเสียเอง และพยายามก้าวเดินตามนั้น จะ ยากขนาดไหนก็ตาม

เรื่องของจิตที่อยู่ในวงล้อมของกิเลสแล้ว อย่างไรมันต้องจุดต้องลากให้หา ความสงบร่มเย็น ให้หาความเป็นอิสระอยู่โดยลำพังตนเองไม่ได้อยู่โดยดี จิตดวงใดก็ จะต้องเป็นเช่นนั้น จึงต้องได้ใช้สติทุกละเวลาละเวลาทุกกาลสถานที่ สำหรับนักปฏิบัติแล้ว ต้องเป็นเหมือนนักมวยที่ต่อยกันบนเวทีผลอไม่ได้ ต้องเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย สติ ปัญญากำลังวังชามีเท่าไรทุ่มกันลงหมดในเวลานั้น นี่ก็เหมือนกัน การต่อสู้กับกิเลสจึง ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย

สำหรับผมเองที่ได้มาแสดงให้เพื่อนฝูงฟังนี้ ถ้าจะพูดว่าอำนาจวาสนาของเรา หยาบ นิสสัยวาสนาของเราหยาบ อย่างนี้ผมก็ยอมรับ เพราะทำยากจริง ๆ ทำยากถึงขาด น้ำตาาร่วง เพราะสติก็มี ปัญญาก็มี แต่สู้กิเลสไม่ได้ ให้กิเลสหลุดลากหัวใจไปสู่อารมณ์ ต่าง ๆ อันเป็นพิษเป็นภัยอยู่ต่อหน้าต่อตา สติมีแต่กำลังไม่พอ ปัญญามีแต่กำลังไม่พอ

ก็ให้มันจุดลากไปต่อหน้าต่อตา นี่ละในขั้นเริ่มแรกขั้นลุ่มลुकคुकกลานเป็นอย่างนี้ มีตั้งแต่การต่อสู้ทำต่อสู้ถ่ายเดียว แต่กำลังสติปัญญาไม่พอ

พยายามหาวิธีต่อสู้หลายแง่หลาย तरह เช่น ผ่อนอาหารบ้าง อดอาหารบ้าง อดนอนบ้าง เดินนานๆ บ้าง นั่งนานๆ บ้าง หลายวิธีการ เพราะหาแง่หาทางที่จะให้มีกำลังต่อสู้กับกิเลสคือความฟุ้งซ่านรำคาญ จนหาหลักหาเกณฑ์ภายในตัวไม่ได้นี้ ให้สงบตัวลงและเห็นได้อย่างชัดเจนภายในจิตใจ จึงต้องได้ใช้หลายวิธี ดังที่เคยนำมาแสดงให้หมู่เพื่อนฟัง ตามความถนัดแห่งจริตนิสัยของตนก็คือการผ่อนอาหาร การอดอาหาร ดังที่แสดงให้ฟังอยู่เสมอ อย่างอื่นในขั้นเริ่มแรก ไม่ปรากฏว่าสิ่งใดวิธีการใดที่ทำเจ้าของให้ปรากฏเป็นความสงบเย็นใจ และเป็นของแปลกประหลาดภายในจิตขึ้นมาให้เห็น

เช่นเดินนานก็เคยเดิน ยืนนานๆ ก็เคยยืน นั่งนานๆ ก็เคยนั่ง เว้นการนั่งตลอดรุ่งนั้นเสียที่ทำในระยะต่อมา มันก็ไม่แสดงผลอย่างไรขึ้นมา ก็ยังรู้สึกความวุ่นวายของจิตความส่ายส่ายของจิตนี้ไม่ได้อยู่นั้นแล

เฉพาะอย่างยิ่งราคะตัณหาที่รวดเร็วมากสำหรับวัยที่ยังหนุ่มยังแน่น เช่นอย่างพวกเราๆ ท่านๆ นี้ ใครๆ ก็จะต้องเหมือนกัน เพราะธาตุขันธ์มีกำลัง ย่อมจะเป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสให้มีความกำกวมมากขึ้นและรวดเร็วหรือคล่องตัวมากขึ้น เช่นราคะตัณหาจะปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็ว คำว่าปรากฏแห่งราคะตัณหาที่เราไม่ได้หมายถึงว่า เรามองเห็นรูปวิสภาพเช่นรูปหญิงแล้ว จะเกิดความกำหนัดยินดีขึ้นมาเสียอย่างออกหน้าออกตาอย่างนี้ หรือได้ยินเสียงหญิงเป็นต้น แล้วปรากฏความกำหนัดยินดีขึ้นมา เกิดความรักความชอบขึ้นมาอย่างออกหน้าออกตาอย่างนี้ก็ไม่ใช่ แต่มันปรากฏอยู่ที่จิตซึ่งเราเฝ้าดูอยู่นั้นด้วยสติสังขารของเรา มันแสดงความแปลกประหลาดไปในทางนั้นให้เห็นอยู่ชัดๆ

จะพยายามระงับเท่าไรมันก็มี มีอยู่ภายในจิตโดยเฉพาะ ไม่ถึงกับว่าแสดงออกมาทางอาการหรืออวัยวะต่างๆ ก็ตาม แต่มันเป็นความเจ็บแสบแอมามากทีเดียว เพราะเราตั้งหน้าตั้งตาจะฆ่ามันอยู่แล้ว เหตุใดมันจึงมาตั้งหมัดตั้งมวยต่อหน้าต่อตา เตะลมเตะแล้งเตะเฉียดหน้าเฉียดหลังเราอยู่ต่อหน้าต่อตาเรา นี่ทำไมคนเราจะไม่เสียใจ ทำไมคนเราที่มีหัวใจอยู่ด้วยกันจะไม่เจ็บไม่แสบภายในจิตใจ นี่ละเป็นเหตุที่จะให้ตั้งข้อสงสัยเกิดขึ้นมา หาอุบายวิธีการต่างๆ ขึ้นมาแก้กัน

จึงต้องได้ทราบหลายวิธีการ ครั้นสุดท้ายก็ไม่พ้นวิธีที่จะได้รับความทุกข์ ความลำบากมาก ๆ จนได้แหละ เช่น อดอาหารไม่ฉันเลยเป็นวัน ๆ ไปหลาย ๆ วัน ผ่อน ก็ดีแต่ฉันไม่สนใจไม่ทันใจ ไม่ได้อย่างใจหวังของเรา เมื่ออดนี้รู้สึกว่ามีสติเด่นขึ้น ๆ อด วันแรกสติค่อยมีขึ้น เหมือนกับว่าถ้าเป็นคนก็ค่อยรู้ภาษาภาษาขึ้นบ้าง อดวันที่ ๒ อดวันที่ ๓ เข้าไป ด้วยความเพียรที่ชะมัดเข้มข้นอย่างเต็มที่อยู่นั้นแล กับวิธีการใดแห่งความ เพียรก็ตาม แต่มันสู้วิธีการอดอาหารนี้ไม่ได้ เมื่อหลายวันเข้าไป กำลังของธาตุของชั้นนี้ ค่อยอ่อนตัวลง อ่อนตัวลง นี่ละสิ่งที่ว่าเครื่องเสริมกิเลสมีรากะตัณหาเป็นต้น ค่อย อ่อนตัวลงไป ไม่รวดเร็ว สติค่อยเด่นขึ้นมา สติเด่นขึ้นมา สุดท้ายใจก็สงบตัวลงได้ เพราะกิเลสทั้งหลายความวุ่นวายทั้งหลายไม่รบกวนจิตใจ ไม่หลุดลากจิตใจไปอย่างรุนแรงต่อหน้าต่อตาของเราเหมือนที่เราฉันอยู่ตามปกติ

เมื่อปรากฏเห็นผลประจักษ์แล้ว ไม่เพียงแต่ว่าผลประจักษ์เพียงแค่นั้น ยังเห็น ผลแปลกประหลาดอยู่ในจิตใจในขณะที่สงบแน่วแน่งไป ซึ่งเราก็ไม่เคยสงบอย่าง นั้น ก็ปรากฏขึ้นมาเพราะการอดอาหาร ด้วยความเพียรโดยวิธีการอดอาหาร เด่นชัดขึ้นมา ๆ จนถึงกับมีความรื่นเริงภายในจิตใจในธรรมทั้งหลาย จิตใจอยู่กับตัว สติตั้งจน กระทั่งเราอยากจะพูดว่า เพราะบางครั้งมันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ทั้งวันมันไม่เปลอเลย ตั้งกันได้ทั้งวันไม่เปลอในขณะหรือในเวลาทีอดอาหารอยู่นั้น เพราะตั้งทุกเวลาตั้งทุก ขณะ ไปวันนี้และวันหน้าต่อไปก็อดอยู่อย่างนั้น

ตั้งสตินานไป ๆ สติติดต่อกันเป็นประหนึ่งว่าสัมปชัญญะ จิตคิดปรุง ออกไปเรื่องอะไรรู้ทัน ๆ ดับได้ทัน นี่ยิ่งเด่นชัดขึ้นแล้ว ทำให้เจ้าของมีแก้ไข มีความกล้าหาญชาญชัยต่อความเพียร เพราะเห็นผลประจักษ์ภายในจิตใจของตัวเอง นี่แลที่ทำให้ ลำบากมาก ถึงไม่อยากลำบากแต่ทางเดินเป็นอย่างนี้ จะเรียกว่านิสสัยवासนาเราหยาบก็ ยอมยกให้ เมื่อวิธีการนี้เป็นวิธีการที่ได้ผล ถึงจะอยากลำบากเราก็ต้องได้ฝ่าฝืนได้ทำอยู่ นั้นแล ทั้ง ๆ ที่ไม่ยอมทำ จนกระทั่งเห็นได้ชัดเลยว่ากิเลสนี้สงบตัวลงไป อ่อนกำลังลง ไป เพราะการอดอาหารเป็นเครื่องสนับสนุน และสติก็ตั้งขึ้นได้โดยสะดวกยิ่งกว่าเวลา ปกติเราเห็นได้ชัด

ผลของการระมัดระวังรักษาตัวเองตลอดเวลาด้วยวิธีการอดอาหาร ทำให้จิต แน่วแน่งไปโดยลำดับ และเป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์อยู่ในตัวเอง จิตไม่ ได้รวมแน่วแน่งเป็นอันเดียวกันก็ตาม แต่มันสงบอยู่ในตัวเอง มันก็รื่นเริงอยู่ในนั้น

นี่ชั้นที่เราฝึกหัดเบื้องต้นต้องได้ทำหน้าที่มากอย่างนี้ หนักจริงๆ สำหรับนิสัยผม จำได้
อย่างฝังลึกลงในหัวใจ ไม่มีวันหลงลืมได้เลยตลอดวันตายโน่นแหละ

แต่มีตัวอย่างหนึ่ง ถึงจะว่านิสัยวาสนาหยาบก็ตาม แต่ความไม่ถอยนั้นรู้สึกว่
เด่นอยู่ตลอดเวลา ยิ่งไงก็ไม่ถอย ไม่ได้ด้วยวิธีนี้จะเอาวิธีนั้น ไม่ได้ด้วยวิธีนั้นจะเอาวิธีนี้
มีแต่จะเอาๆ คำว่าจะถอยไม่มี นี่ตัวอย่างหนึ่ง ถ้าว่าหยาบก็น่าชมตรงนี้ หากว่าอันนี้มีลด
หย่อนลงไป ความที่ว่าจะเอาไม่ถอยหลังกรุดลงไปแล้วเสร็จ ไปไม่รอดเลย นี่ไม่ถอย จึง
ยึดหลักได้ว่าการอดอาหารนี้เป็นวิธีสำคัญวิธีหนึ่งในการฝึกหัดตนเอง เพื่อได้หลักได้
เกณฑ์ คือจิตเข้าสู่ความสงบ จิตเป็นสมาธิ ซึ่งเราเคยเรียนตามตำรับตำราที่เรียนมาเสีย
จนปากและ แต่ก็ไม่เห็นผล บัดนี้ได้เห็นแล้วด้วยวิธีการอันนี้ นั่นก็จับได้ยึดได้

ทีนี้เมื่อยึดได้อย่างนั้นเราจะไปเดินทางไหน ทางไหนก็ไม่เหมือนทางนี้ ด้วย
เหตุนี้จึงจำเป็นต้องบิ๊งต้องบิน ต้องฝ่าต้องฟัน ทุกข์ก็ยอมทุกข์ ทรมานขนาดไหนก็ยอม
ทรมาน เวลาอดไปหลายๆ วันแล้วนี้ เดินจงกรมไม่ได้ที่ตลบนะจะก้าวขาไม่ออก เพราะ
อ่อนไปหมด แต่สำคัญที่ภายในจิตใจมันต่างกันคนละโลก ใจนั้นสว่างกระจ่างแจ้ง
เพียงสมาธิเท่านั้นก็พออยู่พอกิน ความสว่างกระจ่างแจ้งของสมาธินี้ก็ไม่น้อยเหมือนกัน
เพราะเราไม่เคยเห็นธรรมที่สูงกว่านี้ ละเอียดกว่านี้ เราเห็นเพียงแต่จิตสงบเพราะจิต
เราไม่เคยสงบ เพียงเท่านั้นเราก็พออยู่พอกิน รื่นเรื่งบันเทิงในความสงบเย็นใจนี้ นี่ละ
เป็นเหตุที่จะขยับไปเรื่อย ๆ

ขาจจะก้าวไม่ออกแล้ว แต่ส่วนจิตนี้ยิ่งเด่นเหมือนจะเหาะเหินเดินฟ้า นั่นมัน
ต่างกันอย่างนี้เอง ที่ทำให้เราได้ตะเกียกตะกาย ทั้งๆ ที่ทุกข์ลำบากแทบเป็นแทบตาย
แทบจะเอาชีวิตไม่รอด แต่ความที่จะเอาหากไม่ถอยเท่านั้นเอง มันถึงได้หมุนกันไปๆ
จากนั้นก็ตั้งหลักได้ นี่ละความตั้งหลักได้นี้ก็เพราะความตะเกียกตะกายนะ ไม่ใช่ความ
สุขเอาเผากิน ไม่ใช่ความร่ำๆ ร้อนๆ ตามสบายๆ กินสบาย นอนสบาย อยู่สบาย ไป
สบาย ทำความเพียรเดินสบาย อยากหยุดเมื่อไรก็หยุด นั่งก็นั่งสบาย อยากหยุดเมื่อไร
ก็หยุด อยากนอนเมื่อไรก็นอน ไม่ใช่เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่แบบนี้ ไม่ใช่อย่างนี้ แต่แบบ
เอาเป็นเอาตาย แล้วก็ตั้งขึ้นมาได้ จนถึงขั้นที่ว่าแน่ใจว่าจิตใจนี้มีหลัก

เมื่อจิตใจมีหลัก ความรู้ความเด่นความหนาแน่นมั่นคงฝังอยู่ในหัวใจของ
เรานี้ ดังที่เคยพูดในท่ามกลางอกนี้แล ไม่ได้อยู่ที่ไหน เห็นประจักษ์ สว่างกระจ่างแจ้ง
ขนาดไหนก็อยู่ในท่ามกลางอกนี้แลๆ เห็นชัดอยู่อย่างนั้นจะให้ไปว่าที่ไหน เวลาเรา
เรียนหนังสือความจำนั้นทำงานอยู่ที่มันสมองหรืออยู่ที่สมอง จำเสียจนกระทั่งสมองที่

ไม่ทำงาน ไม่ยอมจำให้เลยก็รู้ จนงงหมด เราก็รู้ว่าทำงานอยู่บนสมอง สมองที่อึดอัด แต่เวลาทำความพากเพียร จิตใจได้รับความสงบร่มเย็น มาปรากฏในท่ามกลางหัวอกของเราได้อย่างเด่นชัด ตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ ของจิตจนกระทั่งถึงขีดสุดความสามารถ ไม่ได้นอกเหนือไปจากท่ามกลางอกนี้เลย นั่นเห็นได้ชัด ไม่มีใครบอกก็รู้ เป็น สกฺขิภูริโก รู้อยู่โดยลำพังเจ้าของ

นี่เราพูดถึงเรื่องวิธีการทรมานตนเอง เราอย่าเอาความยากความลำบากเข้ามาเป็นอุปสรรค มาก็ดมาขวาง มันจะตีแข่งตีขาเราให้หักไปหมดก้าวขาไม่ออก ทุกข์ขนาดไหนให้เราเห็นว่า ธรรมชาติที่หลุดพ้นจากทุกข์นั้น เป็นของเลิศของวิเศษขนาดไหน เอานั่นมาเป็นอารมณ์ของใจ ใจจึงจะไม่ท้อถอย เมื่อตั้งหลักได้อย่างนี้แล้วเราก็พอพิศพอเหวี่ยง

แต่เรื่องความทุกข์ความลำบาก ลำบากเหมือนกัน เป็นแต่เพียงว่าลำบากด้วยความมีต้นทุน ถ้าเราหิวโหยมา อาหารของเราที่มีอยู่เป็นพื้นได้แก่สมาธิเราก็มี เราก็สบาย ถึงจะทุกข์ยากลำบากเพราะการตะเกียกตะกาย สำหรับผลประโยชน์ในกาลต่อไป เราก็ยอมรับ แต่เวลาถอยจิตเข้ามาก็มีหลักมีเกณฑ์มีที่พึ่งมีที่เกาะ นี่ก็พอพิศพอเหวี่ยงกันไปเรื่อย

ตั้งแต่วันออกปฏิบัติสำหรับผมเองนี้ หาความสะดวกสบายไม่ได้ ว่าอย่างนี้เลยเต็มหัวใจมันเป็นอย่างนั้น ไม่มีเวลาที่จะสะดวกสบาย ดูสิ่งใดฟังอันใดสิ่งที่มาสัมผัสสัมผัส ได้ดูได้ยินได้ฟังได้คิดได้อ่านตามอิสระไม่เคยมี มีแต่ต้องบีบต้องบังคับเอาไว้ทั้งนั้น เพราะทางเดินของมันเป็นทางเดินของกิเลสทั้งนั้น ออกทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกาย มันออกไปเพื่อกิเลส ขนกิเลสเข้ามาเผาเราทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ยอมให้ออก สมกับว่าต่อสู้กัน จะฆ่ากัน จะยอมให้ออกไปไหน ให้มันเห็นกันชัด ๆ อยู่ในจิตใจ

เมื่อจิตมีหลักเป็นสมาธิแล้วใจก็สบาย เย็น นี่เราไม่ต้องพูดไปให้ละเอียดลอออะไรมากนัก เพราะเคยพูดให้เป็นคติแก่หมู่เพื่อนมากแล้ว เมื่อจิตมีความสงบร่มเย็น ควรแก่การพิจารณาทางด้านปัญญาแล้ว อย่าอยู่เฉย ๆ ให้หาอุบายคิดอ่านไตร่ตรอง เพราะปัญญาในขั้นเริ่มแรกนี้ ต้องได้อาศัยการจุดการลากออกไป เช่นเดียวกับเราจุดลากจิตเข้าสู่สมาธินั้นแล ไม่มีอะไรผิดกัน เพราะมีความเพลินอยู่ในสมาธิ เนื่องจากสมาธินี้เป็นความสุขอันหนึ่ง ให้อยู่ด้วยความสงบแน่วอยู่นั้น ให้อยู่ทั้งวันก็อยู่ได้สบาย ไม่มีอะไรยุ่งเลย

รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อารมณ์ต่างๆ ไม่เข้ามายุ่งกวนใจ มีอารมณ์อันเดียว เอกัคคตารมณ์อยู่โดยลำพังแห่งความรู้ที่สงบตัวนั้น เท่านั้นก็พออยู่พอกินแล้ว ถ้าไม่มีชั้นปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง ทีนี้เมื่อออกทางด้านปัญญา ที่แรกต้องได้รู้ได้ไถ่ ต้องจุดต้องลาก พาคิดพาอ่านไตร่ตรองดูธาตุดูชั้นธของตน นี่ละที่มันผูกมันมัดจิตใจเอาไว้ไม่ให้เห็นความจริง ความจริงพระพุทธเจ้าท่านรู้มากขนาดไหน หยั่งพระญาณลงไปเท่านั้น เรื่องทั้งหลายสามแดนโลกธาตุนี้มีสิ่งใดปิดบังพระญาณของพระพุทธเจ้าได้พอที่จะไม่ให้พระองค์ทรงทราบในสภาวะทั้งหลาย

พูดง่าย ๆ เราเอาถึงว่า สัตว์โลกผู้ที่เสวยกรรมอยู่นั้นนะทั่วโลกดินแดน นรกก็อัดแน่น ไม่ว่าหลุมใด ๆ อัดแน่นอยู่ด้วยสัตว์ที่เสวยกรรมประเภทนั้น ๆ พันจากรกมา หรือผู้ที่ไม่ได้ตกนรก ก็เสวยกรรมอยู่ตามประเภทของตน ๆ กรรมหนัก กรรมเบา กรรมมากกรรมน้อยขนาดไหนเต็มไปหมด ถ้าหากว่าเราจะพูดเป็นด้านวัตถุนี้ชั่วเยี้ย ๆ หาที่อยู่หาที่พักที่จะไม่ให้โดนกับจิตวิญญาณของสัตว์นี้ไม่ได้เลย เป็นยังไง นี่ละพระญาณของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น ทรงทราบไปหมดตลอดทั่วถึงในสามแดนโลกธาตุนี้

ไม่มีจุดใดตอนใดที่สัตว์ทั้งหลายจะไม่เกิดไม่ตาย จะไม่เสวยทุกข์ความลำบาก ลำบ่น เต็มไปหมดด้วยความเสวยกรรมของสัตว์ทั้งหลาย เนื่องมาจากการเกิดการตาย มีอริชาเป็นสำคัญที่ผลกโสให้เกิด แล้วการได้รับความดีความชั่วนั้นมันเกี่ยวกับเรื่องกรรม การทำดีต้องให้ผลดีไม่สงสัยเป็นอื่น เช่นเดียวกับการทำบาปต้องเป็นบาป ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว เป็นหลักตายตัว ใครจะมาแก้ไขมาลบล้างไม่ได้

แม้แต่พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดลบล้างบาปไม่ให้มีในสัตว์เลย ให้มีแต่บุญอย่างเดียว อย่างนี้พระองค์ทำไม่ได้ จึงต้องสอนอุบายวิธีการ บอกอันใดที่ชั่วช้าลามกอย่าทำ ถ้าทำแล้วผลจะเป็นอย่างนั้นขึ้นมา คือผลไม่พึงปรารถนา หนักเบาเล็กน้อยจะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนนั่นแล สอนให้สร้างแต่คุณงามความดี การสร้างคุณงามความดีมันไม่ยากสร้าง เพราะกิเลสไม่ให้สร้าง ที่แรกก็ต้องได้ฝืนกับกิเลสเอาหนักเอาหนาเหมือนกัน

เพราะกิเลสนี้เมื่อเราจะทำความดีก็หมายความว่า เราจะออกจากอำนาจวาสนา หรือเงื้อมมือของมัน มันไม่ยอมให้ออก เพราะมันเคยครองจิตดวงนี้มากี่กี่ปีกี่กาลไปแล้ว มันจะครองจิตดวงนี้ตลอดไป ไม่ยอมให้จิตดวงนี้มีอำนาจวาสนาแก่กล้าสามารถที่จะหลุดลอยไปจากมือมันเลย เพราะฉะนั้นมันถึงกีดถึงขวางถึงคัดถึงค้ำ

ด้วยเหตุนี้เองการทำคุณงามความดีประเภทต่าง ๆ จึงต้องว่ยาก ว่าลำบาก แล้วดีไม่ดีไม่ยากทำ สิ่งเหล่านี้มีแต่เรื่องของกิเลสติดกันเอาไว้ทั้งนั้น เราไม่เห็นเราไม่รู้นั่นซี ต่อเมื่อสติปัญญาของเรามีความแก่กล้าสามารถแล้วปิดไม่อยู่ เหนือขึ้นไป ๆ มองลงมาเห็นหมด ๆ ระดับไหน ๆ ของกิเลสประเภทใด หลอกหลวงสัตว์โลกอย่างใดบ้าง กิเลสประเภทใดหลอกหลวงสัตว์โลกด้วยกลอุบายใดบ้าง ๆ พุดง่าย ๆ นะรู้หมด ๆ ๆ นั้น เวลาถึงขั้นเหนือกิเลสแล้วต้องรู้เรื่องกลมายาของกิเลส ไม่งั้นฆ่ากิเลสได้ยังไง ไม่เหนือกิเลสฆ่ากิเลสได้ยังไง

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนั้น และพระญาณหยั่งทราบของพระองค์นั้น ฟังแต่ว่า โลกวิทู รู้แจ้งทั้งโลกนอกโลกในตลอดทั่วถึง ไม่มีสิ่งใดจะปิดบังลี้ลับพระญาณของพระองค์เลย เห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นอย่างที่ว่มานี้ เป็นแต่เพียงว่าพระธรรมอันใดที่จะเป็นประโยชน์แก่โลก พระองค์ก็นำสิ่งนั้นมาแสดงนำสิ่งนี้มาแสดง เพื่อสัตว์โลกประเภทนั้น ๆ เพราะมันต่าง ๆ กันในสัตว์ทั้งหลาย เช่นอย่างสอนมนุษย์ ธรรมประเภทใดที่จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ ท่านก็นำมาสอนพวกเรา ดังที่บัญญัติไว้เพื่อมนุษย์ทั้งหลายเวลานี้ ธรรมประเภทใดที่จะควรสอนเทวดาอินทร์พรหม ท่านก็ทรงสอนเทวดาอินทร์พรหมเป็นประเภท ๆ แห่งอรรดแห่งธรรม ตามอุปนิสัยของเทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายจะรับได้ ตลอดถึงพวกยักษ์พวกเปรตพวกผีมีประเภทนับไม่ได้เลยในโลกนี้ ที่ควรแก่พระองค์จะทรงสงเคราะห์โดยวิธีใด พระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวิธีนั้น ๆ จึงไม่ซ้ำกันกับธรรมเหล่านั้นที่นำมาสอนมนุษย์เรา

เราอย่าเข้าใจว่ามนุษย์เรานี้เป็นเจ้าของแห่งธรรมแต่ผู้เดียว สัตว์ทั้งหลายเขาก็มีทางได้รับธรรมจากพระพุทธเจ้าเหมือนกัน และคำว่า กรรม ก็เหมือนกันเช่นนั้น กรรมดีกรรมชั่วมีอยู่ทุกตัวสัตว์ไม่มีใครปฏิเสธได้เลย นอกจากพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน นั้นหมายถึงกรรมทางใจไม่ติดตามท่านได้ แต่กรรมในส่วนวิบากที่จะต้องรับนั้นยอมรับ ดังที่เห็นกันแล้วนั้น แต่ไม่เข้าถึงพระทัยถึงใจท่าน ท่านไม่รับเสวย กรรมทั้งหลายแม้จะมีมากมีน้อยก็ไม่ได้เสวยภายในจิตใจ ต่างกันที่ตรงนี้

นี่ละการสั่งสอนสัตว์โลก พระพุทธเจ้าจึงสั่งสอนอย่างเน้นหนักอย่างกว้างขวางมากมายไม่อาจพรรณนาได้ อรรถธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสัตว์โลกที่มนุษย์เราไม่ได้รู้ได้เห็นเลย ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เราเลยมีมากขนาดไหน มากยิ่งกว่าที่สอนมนุษย์นี่อีกไม่รู้กี่ร้อยเท่าพันทวี แต่พระองค์ไม่ได้นำมาสอนพวกเรา เราจึงเป็นเหมือนว่าเรามีธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี อันนี้เป็นเรื่องของสอน

มนุษย์ ที่สอนพวกสัตว์นอกจากมนุษย์ไปมีเทวดาอินทร์พรหมเป็นต้น ตามควรแก่ฐานะของเขาจะรับได้มากน้อยเพียงไร พระองค์ทรงเมตตาสั่งสอนธรรมตามฐานะของ เขาที่จะรับได้มากน้อยเพียงนั้น ธรรมเหล่านั้นมีมากต่อมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมนุษย์ เรา

นี่แลพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นมาสู่โลกแต่ละพระองค์ๆ เป็นประโยชน์แก่โลกแห่งไตรภพอย่างมหาศาลไม่มีประมาณ ไม่มีใครเป็นคู่แข่งได้เลย แล้วก็ยากด้วยการที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ๆ หลักความจริงที่ทรงปฏิบัติต่อโลกเป็น อย่างนี้ เป็นแต่เพียงว่าท่านไม่ได้สั่งสอนเทวดาอย่างเปิดเผยเหมือนสอนมนุษย์เท่านั้น แลละ ประการหนึ่งคำว่าตถาคตก็คือโลกวิทู ที่รู้แจ้งหมดแล้วนั้นแล การสั่งสอนจึงทรง เป็นไปตามพระวิสัยและวาระ พร้อมกับธรรมที่ทรงสั่งสอนก็มีนัยต่างกัน และหยาบ ละเอียดต่างกับมนุษย์ นอกจากที่ทรงสั่งสอนเทวดา แต่มนุษย์สามารถถือเอา ประโยชน์ได้ เช่นมงคล ๓๘ ประการ ท่านก็นำมาสอนมนุษย์ อันใดที่เป็นประโยชน์แก่ พวกเทพพวกอินทร์พรหมทั้งหลายล้วนๆ ท่านจะไม่นำมาสอนมนุษย์ ธรรมที่ท่านไม่นำ มาสอนมนุษย์นี้มีมากขนาดไหนไม่อาจคำนวณได้เลย

สัตว์โลกที่เต็มอยู่ในโลกธาตุนี คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือว่า กามโลก รูปโลก อรูปโลกมีมากขนาดไหน พระญาณทรงหยั่งทราบโดยตลอดทั่วถึง ในการที่จะ สงเคราะห์สัตว์โลกตามภูมิอุปนิสัยนั้นเป็นพุทธวิสัย คือเป็นพระวิสัยของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะ ใครจะไปยื้อแย่งแข่งดีหรือจะไปเทียบไปเคียงไปคาดไปหมาย ไปดันไปเดา ไปตัดคะแนนให้คะแนนพระพุทธเจ้านั้น ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ เป็นเรื่องของพระพุทธ เจ้าโดยเฉพาะ เพราะพระองค์ทรงรอบคอบและทรงรับภาระตามพระอภัยาคัยแต่ผู้ เดียว นี่พูดถึงพระญาณความหยั่งทราบและการการทำประโยชน์แก่โลกของพระพุทธ เจ้า เมื่อถึงขั้นที่ท่านรู้อย่างนั้น และท่านบำเพ็ญประโยชน์แก่โลกอย่างนี้

พระสาวกทั้งหลายไม่ได้รู้แบบพระพุทธเจ้าอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยก็ตาม แต่ เป็นเครื่องยืนยันเป็นพยานกันได้อย่างประจักษ์ ไม่มีทางสงสัยเช่นเดียวกัน และท่านก็ ทราบแง่แห่งธรรมต่างๆ พอเป็นเครื่องเทียบเคียงกันได้ ธรรมกว้างแคบเพียงใด บรรดาสาวกที่เปิดหัวใจออกมาแล้ว ก็เลสที่ปิดบังหุ้มห่อได้กระจายตัวออกไปหมดแล้ว ทำไมจะไม่รู้ เพราะเป็นจิตที่ควรรู้อย่างเดียวกัน เป็นแต่เพียงว่ารู้กว้างรู้แคบรู้ลึกตื่น หยาบละเอียดต่างกันเท่านั้น เรื่องไม่ให้อำนาจรู้เป็นไปไม่ได้ ต้องรู้ๆ

เหมือนกับเรื่องฆ่ากิเลส ฆ่าลงในหัวใจจนกระทั่งไม่มีเหลือเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์ย่อมเป็นเหมือนกันหมด คือเป็นเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า นี่เป็นธรรมชาติเสมอกัน ท่านว่า นตฺถิ เสยฺโย ปาปิโย บรรดาท่านผู้บริสุทธิ์แล้วนับแต่พระพุทธเจ้าลงมาถึงสาวกองค์สุดท้าย ไม่มีคำว่ายิ่งว่าหย่อนต่างกันเลย คือเสมอกัน แต่พุทธวิสัยที่ทรงรู้เห็นทรงเห็นธรรมทั้งหลาย และทรงนำมาทำประโยชน์เพื่อโลกเพื่อสังสารนั้นต่างกัน แต่เป็นเครื่องยืนยันกันได้ว่า สาวกทั้งหลายก็เป็นได้ตามวิสัยของท่าน

นี่แลธรรมที่นำมาสอนโลก เป็นอย่างไร มันปรากฏบ้างไหมในหัวใจของพวกเรา ที่ไม่ปรากฏก็เพราะมีสิ่งที่ปิดบังลึกลับไว้ แม้แต่เรื่องที่สัมผัสสัมพันธ์อยู่กับตัวอยู่นี้ ยังแก้ไขไม่ได้แก้ไขไม่ตกลงวางไม่ได้จะว่ายังไง เราจะไปพูดอะไรนอกๆ นานาที่ไกลแสนไกลยิ่งกว่านี้ ดูที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด มีแต่เรื่องของกิเลส มันจับมันจองเอาไว้เสียหมด ไม่ให้มีอะไรเหลือเลยว่าเป็นกิเลส เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจะหาสมาธิหาปัญญาหาวิมุตติหลุดพ้นมาจากไหน ถ้าไม่ได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ดังกล่าวมานี้

อ้าว นักขนาดไหนก็ให้รู้ว่านิสัยวาสนาของเราเป็นอย่างนี้ หรือว่านาของเราสวนของเรานั้นรกรงรังมันทำยาก แม้ทำยากก็เป็นนาของเรา จะไปทำนาของคนอื่นที่เขาทำง่าย ๆ ได้อย่างไร ต้องทำนาของเราสวนของเรางานของเรานั้นแล งานของเรายากก็เป็นเรื่องของเราที่จะต้องทำ จะให้คนอื่นเขามาเปลี่ยนมือได้อย่างไร เราต้องทำ อันนี้ก็เหมือนกัน กิเลสเกิดขึ้นในหัวใจของเรา ว่าเป็นกิเลสของเราก็ถูก เราก็ต้องแก้ไขเอาถอดถอนเอา ยากเราก็ต้องสู้ ยากก็ต้องทำ ง่ายก็ต้องทำ การยากการง่ายนี้ไม่ใช่จะยากตลอดไป ถึงระยะที่ยากมันก็ยากเหมือนกันว่าจะไม่มีง่ายเลย แต่ถึงระยะที่ง่ายมันก็ง่ายนาของเราก็เหมือนกัน สวนของเราก็เหมือนกัน งานของเราก็เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าจะยากตลอดไป ส่วนที่ง่ายมันก็มีสลับปนกันไปนั้นแล

นี่การประกอบความพากเพียรเพื่อชำระกิเลส ก็พึงทำให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยให้สมกับว่าเรานี้แบกกองทุกข์มานานขนาดไหน ควรจะตั้งความเข็ดหลาบเอาไว้ แม้เราไม่เคยรู้ความเป็นมาของตน แต่พระพุทธเจ้าก็รู้มาก่อนแล้ว ตั้งแต่ทรงบรรลุพุทธเพนิวาसानุสสติญาณ ในปฐมยามวันคืนตรัสรู้เดือน ๖ เพ็ญนั้นก็ประกาศกังวานให้ทราบแล้ว เป็นยังไง ดวงวิญญานของพระพุทธเจ้าเคยเกิดที่ไหน ๆ บ้างมากขนาดไหน พระองค์ทรงรู้ตลอดทั่วถึง ซึ่งล้วนแล้วแต่รู้ความหมุนเวียนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาของพระองค์เอง จึงได้มาพิจารณาถึงเรื่องสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นยังไง

เรื่องจิตวิญญาณของเรามันเคยเกิดเคยตายมานับนับไม่ได้แล้ว ถ้าจะพูดแบบโลกๆ แต่พระพุทธเจ้ามันเป็นอีกวิสัยหนึ่ง เราไม่ต้องไปพูดว่าท่านนับได้ไม่ได้ เพราะไม่มีใครที่จะฉลาดทรงปรีชาญาณเกินพระพุทธเจ้าแล้ว เวลาพิจารณาดูสัตว์โลกในอันดับที่สองคือมัชฌิมยาม เวลาได้บรรลุจุตูปปาตญาณแล้วเล็งดูสัตว์ทั้งหลาย โอโหว่างั้นเลย ถ้าจะพูดอย่างพวกเราทั้งหลายนี้ว่าใจหายเลย จิตวิญญาณแต่ละดวงๆ นี่ล้วนแล้วตั้งแต่หาบภพหาบชาติ แยกกองทุกซ์มาจนนับประมาณไม่ได้เช่นเดียวกัน ใครไม่อาจทราบว่ต้นของวิญญาณดวงนี้มาจากไหน และปลายของวิญญาณดวงนี้จะไปสิ้นสุดยุติที่ตรงไหน แยกไปแยกมาหามาไปหามา หมุนไปหมุนมา ด้วยความทุกข์ความทรมานมากน้อยตามวิสัยแห่งวิบากกรรม อยู่อย่างนี้ก็กี่ปีกี่กลับมาแล้ว เมื่อไรจะผ่านพ้นไปได้

นี่แลพระพุทธเจ้าเวลาได้ตรัสรู้แล้ว จึงสอนโลกอย่างเต็มพระทัยพระเมตตาสุดส่วน การแนะนำสั่งสอนด้วยวิธีการใดๆ ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้าในเรื่องการสอนโลกที่จะให้ได้รับประโยชน์ตามภูมิของตนๆ ไม่มีคำว่าอัดว่าอัน และคำว่าเน้นว่าหนัก ว่าเผ็ดว่าร้อนว่าฉลาดแหลมคม ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้าในอุบายการสอนโลก ใครจะฉลาดยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า เพราะอะไร เพราะสิ่งที่จะแก้สิ่งที่จะถอดจะถอนมีอย่างไรในหัวใจสัตว์ พระองค์ก็ทรงทราบและทรงแนะแนวทางให้ตามเหตุตามผลหนักเบาที่เป็นอยู่ในใจสัตว์โลก จึงต้องยากถ้าพูดถึงเรื่องยาก แต่พระองค์ก็พอพระทัย เนื่องจากพระเมตตาเป็นพื้นฐานสำคัญ

พระจิตทั้งดวงที่บริสุทธิ์แล้ว เราจะเรียกว่าเป็นพระเมตตาล้วนๆ ไปเสียหมดก็ไม่น่าจะผิด เพราะธรรมชาติของจิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว ไม่มีอะไรที่จะอ่อนน้อมยิ่งกว่าจิตที่บริสุทธิ์ เข้าได้หมด ไม่มีคำว่าสูงว่าต่ำว่าสัตว์ว่าบุคคล สงสารได้หมดทุกเม็ดหินเม็ดทราย เลยนั่นไปอีกจะว่าไง นั่นแลอำนาจแห่งความเมตตาสงสาร จึงไม่มีถือพระองค์ คำว่าถือตนถือตัวไม่มี เพราะอำนาจแห่งความเมตตา นี้ให้ต้องมีแก้ไข ให้ต้องสงสารอยู่จนตลอดไป

ถ้าเทียบก็เหมือนกับลูกตัวแดงๆ ของเราร้องห่มร้องไห้จะเอาอะไร เด็กจะดูจะด่าจะทุบจะตีจะกัดจะหยิกจะช่วนอะไรก็ตาม พ่อแม่ไม่ได้สนใจ มีแต่โอ้ๆ เรื่อยไป เพราะความรักความสงสารมาก นี่พระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน เพราะพระเมตตาที่มีแต่โอ้ๆ แห่งพระเมตตาทั้งนั้นกับสัตว์ทั้งหลาย แล้วจะถือพระองค์ได้อย่างไร นี่แลอำนาจแห่งความเมตตาที่ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์เป็นอย่างนี้

ในเบื้องต้นได้อธิบายถึงเรื่องสมาธิภาวนาและพิจารณาทางด้านปัญญา ให้พากันใช้ทางด้านปัญญาให้มากอย่าอยู่เฉยๆ ให้หาอุบายใช้คิดกับธาตุชั้นธันธ์อันนี้ ตะกัณนี้พูดเรื่องนี้เลยกระจายออกไปอีก เช่น เรื่องว่ามันติดอะไรที่ว่ามันนะ มันจิตมันจางไหมมันอิมมันพอไหม ก็คือสิ่งเหล่านี้ไม่มีความอิมพอ ถ้าให้กิเลสพาเดินแล้วตั้งกับตั้งกัลป์ตั้งที่เคยเป็นมานี้ ไม่มีคำว่าอิมว่าพอ จึงต้องให้ใช้ปัญญาพาเดินเข้าสู่ความจริง แล้วตัดกันขาดสะบั้นลงไปๆ ดูให้เห็นชัดเจน ธาตุชั้นธันธ์ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มันคืออะไร ตัวของเรานี้ก็เต็มอยู่แล้วกับสิ่งเหล่านี้ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มีเต็มอยู่ในตัวของเราแล้ว ดูให้ชัดเจนลงไปซี อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ท่านประกาศกังวานอยู่แต่จิตมันไม่ยอมรับมันซิ ให้พิจารณาตรงนี้ถึงเรียกว่าปัญญา ปัญญานั้นและจะพาพ้นทุกข์จงพากันพิจารณาให้มาก ความหลงเพลินตามกิเลสมีราคาจะค้นหาเป็นต้น อย่าหวังความพ้นทุกข์ มีแต่มันจะพาให้จมดิ่งที่เคยเป็นมานั้นแล

ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำงาน อย่าไปคาดเวล่ำเวลา อย่าไปนับอ่านเที่ยวว่าได้พิจารณาอย่างนั้นอย่างนี้มากหรือน้อย เอ้า พิจารณาจนกระทั่งรู้จนกระทั่งเห็น เมื่อรู้เมื่อเห็นแล้วจะค่อยจางไปๆ ในบรรดาความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จางไปๆ สุดท้ายก็เห็นได้ชัดว่าละได้ขาดได้ ดังที่ว่าชั้นธันธ์ ๕ นี้มันเป็นเรามาสักก็กับก็กัลป์ถ้าจะนับเป็นกัลป์เป็นกัลป์ให้มัน ชั้นนี้ตั้งแต่วันเกิดมานี้เป็นยังงี้ มันถือมาเท่าไรแล้วว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งนั้น ชั้นนี้ไม่ว่าเราก็มว่าเอาเองจะว่าไง ธรรมะพระพุทธเจ้าประกาศกังวานอยู่มันก็ไม่ยอมเชื่อ มันเชื่อแต่เรื่องของกิเลสคืออุปาทานความยึดมั่นถือมั่นนั้นซิ

เพราะฉะนั้นจึงใช้ปัญญาหมุนเข้าไปๆ ตรงที่ว่ามันให้มันแตกกระจายหมด รูปกระจายออกไปซี หมดทั้งกองรูปนี่คืออะไร ก็คือป่าช้าผีดิบ เรานั่งเฝ้านอนเฝ้าอยู่กับป่าช้าผีดิบ ความรู้ฝังอยู่ในท่ามกลางป่าช้าผีดิบทั้งวันทั้งคืน เราทำไมจึงภูมิใจว่านี่เป็นเรานี้เป็นของเรา มันเราที่ตรงไหนมันป่าช้าผีดิบ หนึ่งห่อกระดูกห่อสิ่งสกปรกรกรุงรังอยู่ภายในจิตใจนี้ ถ้าเปิดออกมาแล้วดูได้ยังงี้ แม้ตัวของเราเองจะดูเรานั้นก็ดูไม่ได้ อย่าว่าแต่เราจะดูคนอื่นหรือคนอื่นจะมาดูเราเลย เป็นยังงี้ใจของเรานั้นจึงไม่เห็น ดูอย่างนั้นซิ ปัญญาดู

เราอยู่กับบอสุภะอสุภังอยู่กับป่าช้าผีดิบ ตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งถึงวันตาย เรายังจากกันไม่ได้กับป่าช้าผีดิบนี้ เรายังไม่รู้ว่าเป็นป่าช้าผีดิบอยู่หรือ ยังมาเสกสรรปั้นยอดตามกิเลสหลอกลวงอยู่หรือ ว่านี่เป็นเรานี้เป็นของเรา มันตรงไหนเป็นเรา เราไม่ละอายผม ขน เล็บ ฟัน หนัง บ้างหรือ เขาว่าเขาเป็นเราไหม เนื้อ เอ็น กระดูก ตับ

โต ไล่ พุง อวัยวะน้อยใหญ่นี้ เขาว่าเขาเป็นเรา เขารับทราบว่าเขาเป็นเราเป็นของเรา ไหม มีแต่เราบนบ่าอยู่คนเดียว ว่านี่เป็นเรานั้นเป็นของเราอยู่ลึกๆ ภายในหัวใจนั้นแล เหตุนี้เองปัญญาจึงแทรกเข้าไม่ได้

เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญาขุดลงไป หลายครั้งหลายหนขุดลงไปมันจะถึงความจริง เมื่อถึงความจริงแล้ว ว่าหนักก็สักแต่ว่า เนื้อ เอ็น กระดูก ก็สักแต่ว่า หมด อวัยวะนี้สักแต่ว่าทั้งนั้น เขาเป็นเพียงความจริงของเขาอันหนึ่ง เขาไม่ได้ว่าเป็นเราเป็นของเรา และเขาไม่ได้รับทราบความหมายของเราว่าไปหมายเขาอย่างไร และเขาก็ไม่รับทราบความหมายของเขาด้วย นั่นพิจารณาไปถึงความจริง ทำไมมันจะไม่ปล่อย เมื่อถึงความจริงแล้วปล่อยทั้งนั้น อยู่ไม่ได้ นี่ขั้นรูป

ขั้นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เหมือนกันอย่างนี้แล ลงปัญญาได้หยั่งเข้าถึงไหน ความจริงต้องปรากฏขึ้นมาๆ เมื่อปรากฏขึ้นมาอย่างเต็มหัวใจแล้วจะทนนยึดมั่นถือมั่นได้อย่างไร เมื่อถึงขั้นที่จะสลัดเต็มที่แล้วไม่ปล่อยไม่ได้ ต้องผิงเดียวเท่านั้น จิตติดผิงออกมามันจะเหลืออะไรที่นี้ นั่นฟังซิ

แต่ก่อนเราก็เคยพูดเสมอ เมื่อถอนจากอันนี้เข้าไปแล้วก็ไปรวมตัวอยู่ที่จิตดวงเดียวคืออวิชา พอตัดกิ่งตัดก้านตัดแขนงไปหมด ทางเดินของอวิชาตัดเข้าไปด้วยปัญญา ถูกปัญญาตัดเข้าไป รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เป็นเครื่องใช้เป็นทางเดินของอวิชา ตัดเข้าไปๆ ด้วยปัญญา พิจารณาแล้วปล่อยวางเข้าไปๆ เท่ากับว่าตัดให้ขาดกันเข้าไป ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านี้หมดไปๆ จนกระทั่งเข้าถึงจิต

เมื่อเข้าถึงจิตแล้วเป็นยังไง อวิชชาที่ยังเป็นของละเอียดมากที่สุดที่เราเห็น ได้ว่าไม่มีอะไรเกินกษัตริย์วัจจิตคืออวิชา อันนั้นสำคัญมาก ในธรรมบทท่านก็กล่าวไว้ ปภัสสรमितถ ภิกขเว จิตตํ ตณฺจโฆ อากนฺตฺตเกหิ อูปกิลเสหิ อูปกิลิณฺณํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตเต็มผ่องใสแต่อาศัยกิลเสที่จรมาคลุกเคล้ากัน จึงกลายเป็นจิตที่เศร้าหมองไป ท่านไม่ได้บอกว่าจิตผ่องใสคืออะไร เพราะฉะนั้นผู้เรียนเข้าไปตรงนี้ จะต้องได้ถกกันอย่างเต็มที่ ถกแล้วก็ไม่ได้อะไร น้ำลายก็หมดไปเปล่าๆ ไม่เห็นได้ความเข้าใจอะไรเลย เพราะไม่ได้ปฏิบัติ

พอได้ปฏิบัติเข้าไปเท่านั้น ไล่เข้าไปอย่างที่ว่านี้ ไล่เข้าไปตามหลักความจริง เจอเข้าไปรู้เข้าไปๆ ปล่อยวางเข้าไป จนกระทั่งถึงตัวจิตจริงๆ แล้ว ก็ไม่พันคำว่าตัวผ่องใส นั่นละไปติดอยู่ตรงนั้น เพราะอันนี้ละเอียดมาก นี่ละกษัตริย์ของ

กิเลสทั้งหลาย ฟังแต่ว่าจอมกษัตริย์วัฏจักร อันนี้ละเอียดมากที่สุด แม้มหาสติมหาปัญญาต้องงง ยังต้องติดจนได้

นี่เราพูดถึงขณะที่ติด ไม่ใช่ว่าไม่ติด พอเป็นมหาสติมหาปัญญาขึ้นมาแล้ว สิ่งเหล่านี้ขาดสะบั้นไปเลยไม่ใช่อย่างนั้น ขาดไปในส่วนที่ขาด อันนี้ยังไม่ขาด ยังหลอกมหาสติมหาปัญญาได้อย่างสบาย รักษาเข้มงวดกวดขัน อะไรมาทะมาต้องไม่ได้ กษัตริย์วัฏจักรนี้ เพราะไม่รู้นี่ นี่กว่านั้นเป็นของจริงนั้นเป็นของเลิศของประเสริฐพอแล้วก็เฝ้าก็รักษาอยู่นั้นด้วยความพอกพอใจอ้อยอิ่ง ไม่มีอะไรจะเกินนี้ ถ้าพูดถึงเรื่องความสุขความสบายความอัศจรรย์ ก็ประหนึ่งว่าไม่มีอะไรเกิน เมื่อยังไม่ผ่านมันไป ว่านี่เท่านั้น ๆ ก็อยู่ตรงนั้น

แต่เพราะเหตุไร คำว่ามหาสติมหาปัญญาถึงจะหลงก็ตาม หลงกลของธรรมชาตินี้ก็ตาม แต่ความสังเกตสอดรู้จะมีอยู่ในขณะเดียวกัน ๆ ธรรมชาติที่ขึ้นชื่อว่าสมมุติแล้วต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพของตน ซึ่งหยาบหรือละเอียดขนาดไหน ต้องเปลี่ยนแปลงตามนั้น ๆ เช่น อวิชชาเป็นของที่ละเอียดมากในจอมวัฏจักรก็คืออวิชชา เพราะฉะนั้นความละเอียดมาก จึงไปรวมอยู่ที่นั่น ความละเอียดของสมมุติของอวิชชา จึงไปรวมอยู่ที่ความผ่องใสอันนั้น

ที่นี้ผ่องใสขนาดไหนก็ผ่องใส ความเปลี่ยนแปลงไม่พ้นจะต้องมีจนได้นั้นแหละ เมื่อมหาสติมหาปัญญาเฝ้าดูอยู่ตลอดเวลา ทั้งรักษาทั้งสังเกตก็ย่อมจะทราบได้ในความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาตินั้น เช่นมีความเศร้าหมอง ความเศร้าหมองนี้หมายความว่าความเปลี่ยนแปลง จะชนิดหนึ่งก็ตาม เพราะธรรมชาตินั้นละเอียด ความเปลี่ยนแปลงจะละเอียดมาก แต่ก็ไม่พ้นปัญญา หนีปัญญาไปไม่พ้น ก็จะต้องทราบ ความเศร้าหมองความผ่องใส ความสุขความทุกข์มันจะมีมาตาม ๆ กัน ความเศร้าหมองกับความทุกข์ก็เป็นเงาตามตัว ความสุขกับความผ่องใสก็แยกกันไม่ออก เป็นเงาตามตัวอยู่ในจุดเดียวกันนั้น

เมื่อพิจารณาลงไปถึงขั้นนี้แล้ว เห็นความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาตินี้อยู่แล้วนอนใจได้ยังไง นั่นละที่นี้ที่จะได้ทุ่มเข้าไปจุดนี้เต็มสติกำลังความสามารถ ถึงจุดนั้นเป็นจุดสนามรบ เช่นเดียวกับสภาวะธรรมทั้งหลายที่เคยเป็นสนามรบพังกันมา ๆ โดยลำดับแล้วยังเหลืออยู่ธรรมชาตินี้ แล้วก็กลายเป็นสนามรบขึ้นมาอย่างเต็มที่ของมหาสติมหาปัญญา และก็พังกันเลยในจุดนั้น ที่นี้คำว่าผ่องใสไปไหน ถ้าหากว่าเป็นของจริงแล้วต้องทรงตัวอยู่ชิว ดับได้ยังไง นี่ดับเสียจนไม่มีอะไรเหลือ จนใจหายว่ายังไง อวิชชา

ดับใจหาย ฟาดดินถล่มเป็นยังไง ความหลงกลับเป็นความรู้ก็เป็นฟาดดินถล่ม ที่นี้หมดคำว่าเศร้าหมองคำว่าผ่องใส ที่ว่าจุดอันสว่างกระจ่างแจ้งที่ว่าเป็นแดนอัศจรรย์ทั้งหลายในขั้นต้น แต่เมื่อมีธรรมชาติที่เหนือกว่านั้นลบล้างกันแล้ว อันนี้ก็กลายเป็นของปลอมไปอย่างจอมปลอมทีเดียว

อย่างที่เคยพูดว่า อันนี้ซึ่งเปรียบเหมือนกับทองคำทั้งแท่งแต่ก่อน ได้กลายเป็นกองขี้ควายทั้งกอง แล้วมาปกปิดกำบังทองทั้งแท่งไว้ให้อยู่ข้างล่าง พออันนี้เปิดตัวไปเท่านั้นเป็นยังไงที่นี้ อันนั้นยิ่งอัศจรรย์มากกว่านี้ เหนือโลกเหนือสงสารไม่มีอะไรกิน ไม่มีคู่แข่ง ท่านจึงว่าโลกุตระธรรม แปลว่าธรรมเหนือโลก เหนืออย่างนั้นซิ ทำจิตให้เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วอะไรมันก็เหนืออยู่อย่างนั้นจะว่ายังไง นั้นละท่านว่าเป็น อฐานะ ที่จะไปอย่างไรไม่ได้อีกแล้ว นั้นถึงขั้นเป็น อฐานะ ของจิต

เอ้า กิเลสตัวไหนจะเข้าไปแทรก กิเลสตัวไหนเมื่อมันหมดอวิชาไปแล้ว ตัวไหนจะมาผลิตเป็นกิเลสขึ้นมาอีก ให้อยู่แยกก่อนเหมือนอย่างแต่ก่อนไม่มี เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วนๆ นั้นแลพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายท่านทรง ทรงอย่างนั้นเอง ประเสริฐท่านประเสริฐอย่างนั้น ประเสริฐในหลักธรรมชาติ ไม่ใช่ประเสริฐด้วยความเสกสรรปั้นยอ แล้วก็หายไปๆ ดังที่เป็นมาตั้งกัปตั้งกาลอยู่ในโลกสมมุติอันนี้ อันนั้นไม่ใช่โลกสมมุติ เป็นโลกุตระธรรม แปลว่าธรรมเหนือโลก ยากขนาดไหนก็ให้เห็นอันนี้เป็นสำคัญ ธรรมชาติที่ว่าเลิศนี้เหนือความยากความลำบากความทุกข์ทั้งหลาย จึงต้องพยายามเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

นี่ละถ้าพูดถึงเรื่องตลาดมรรคผลนิพพาน เปิดแล้วยัง ตลาดมรรคผลนิพพาน ตั้งแต่ขั้นสมาธิมาถึงขั้นปัญญาเป็นขั้นๆ ขึ้นไป จนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้น นี่คือตลาดแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ในพุทธศาสนานี้ทั้งนั้น กิเลสมีฉันทิตตลาดแห่งมรรคผลนิพพานก็มีฉันทันนั้น เมื่อสติปัญญามีก็จับๆ จับเอา สมาธิก็จับได้ปัญญาก็จับได้ เกาะติดวิมุตติหลุดพ้นก็ได้มาเป็นมหาสมบัติของตนโดยไม่ต้องสงสัย ข้ามหัวกิเลสไปซึ่งอยู่ในกองเดียวกัน มันติดกันอยู่นั้นระหว่างกิเลสกับธรรม ให้เห็นอย่างนั้นซิ

อันนี้มันคว่ำตั้งแต่กองขี้ควายๆ กองกิเลส กองอรรถกองธรรมกองสมาธิ ปัญญาวิมุตติหลุดพ้นไม่คว่ำ ๆ เวลาจิตถูกปิดบังก็เป็นอย่างนั้น เวลาเปิดแล้วมันก็รู้เอง กองขี้ควายก็รู้ อันนั้นกองมรรคผลนิพพานก็รู้ จากนี้ไปแล้วไม่คว่ำกองกิเลส นี่แลที่พูดเบื้องต้นว่าศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า คือตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน อยู่ในท่ามกลาง

อยู่ในจุดเดียวกันอันเดียวกันนั้นละ เป็นคู่แข่งกันอยู่ในตลาดแห่งเดียวกันนั้นแล
ระหว่างกิเลสกับธรรม

เวลากิเลสมีอำนาจมากมันก็เกลี้ยกล่อมพวกลูกค้ำทั้งหลาย ให้ไปซื้อของมัน
เสียหาย คว่าของมันเสียหาย จะซื้อไม่ซื้อก็ตามขึ้นชื่อว่าของกิเลสแล้วคว้ามั้ๆ ไป
หมด ธรรมไม่เหลือแล้ว ธรรมไม่เหลือบมอง นั้นเวลามันหนาเป็นอย่างนั้น แต่เวลา
เปิดตัวออกมาแล้วปิดได้ยังไง กิเลสมีเท่าไรสลัดออกหมดจนไม่มีอะไรเหลือเลย ถึงจะ
เคยแบกเคยหามมากก็กัปกัปกัปกัตาม ไม่ได้เสียหายว่าได้เคยแบกมานานแสนนาน พัง
ลงทันทีเพราะมันเป็นภัย นานสักเท่าไรก็เป็นภัย จะสลัดภัยออกจากหัวใจผิดไปที่ตรง
ไหน ธรรมที่เลิศกว่านี้มีอยู่มากมาย เห็นประจักษ์อยู่ภายในจิตใจ มันก็พังกันละซิ เอา
อย่างนั้นชินนักปฏิบัติ

อย่าได้ท้อถอยน้อยใจการปฏิบัติตัวของเรา สดๆ ร้อนๆ ธรรมพระพุทธเจ้า
พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ฉันใดอันนี้ก็ฉันนั้น ธรรมะคือสวากขาตธรรม ตรัสไว้
ชอบแล้ว เพื่อจะเข้าสู่ธรรมเหล่านี้เองไม่ใช่เข้าสู่ที่ไหน เข้าสู่แดนแห่งมรรคผลนิพพาน
นี้เอง ธรรมเหล่านี้ไม่ได้ไปไหนที่สอนไว้นะ เอาเข้าตรงนี้ๆ นะ ที่ว่าสวากขาตธรรม
ตรัสไว้ชอบแล้วๆ คือก้าวตามนี้นะ จะเข้าไปถึงจุดนั้นโดยถ่ายเดียว จะเข้าไปถึงมหา
สมบัติโดยไม่ต้องสงสัยว่าอย่างนั้น

ให้ตั้งอกตั้งใจพากันประพฤติปฏิบัติ อย่าเหลว ๆ แหละ ๆ นะ อยู่ด้วยกัน
มากมันมักเหลวๆ ไหลๆ โลเลโลกลอก เรื่องภายนอกอย่านำมายุ่ง อย่าเอามาเป็น
อารมณ์ของใจ อย่าเสียหาย ความเสียหายเหล่านี้เคยทำลายเรามากต่อมากแล้วไม่มี
ขึ้นดี พระพุทธเจ้าจึงต้องดำนิ ธรรมเป็นของเลิศของประเสริฐ เคยให้ความร่วมมือแก่
โลกมาโดยลำดับลำดับ จนกระทั่งถึงโลกุตระธรรม เป็นอันว่าหมดแล้วในเรื่องที่จะให้เกิด
แก่เจ็บตายเหมือนแต่ก่อน ไม่มี นั่นท่านก็สอนไว้หมดแล้ว อยู่ในธรรมของพระพุทธ
เจ้าหมดแล้ว ให้พากันตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร